
פתח דבר

יחסית לאדם החושב, האבולוציה הותירה אותנו לכאורה עם לא מעט פגמים. אחרת איך אפשר להסביר למה אנחנו רגישים כל כך? ומה יעזור אם נכעס? בעולם כל כך תחרותי, מה פשר הצניעות שלעתים קופצת עלינו? למה אנחנו מסמיקים באדום בוהק דווקא ברגעים שאנחנו רוצים לקבור את עצמנו מבושה? ואם כבר, למה בכלל להתבייש? או להתחרט? מה בוער לנו להתאהב? ומה למען השם גורם לנו להישאר נאמנים לאותו בן זוג? או להתגייס ליחידה הכי קרבית? יש כל כך הרבה פעולות שאם רק היינו חושבים עליהן בתבונה, מנתחים לעומק את הסיכון והסיכוי, מחשבים בקור רוח את טובתנו – פשוט לא היינו עושים אותן. אבל אילולא עשינו אותן, פשוט לא היינו בני אדם.

מיסטר ספוק מהסדרה מסע בין כוכבים נהג להסתכל על חבריו לספינת החלל בסלחנות מהולה בתמיהה והתנשאות. ככל ילידי הכוכב וולקן, ספוק, בניגוד אלינו, פעל אך ורק על פי התבונה וההיגיון והיה נעדר רגשות כליל. האם תחושת הנחיתות שחשנו כשצפינו בו מתנהל בקור רוח, ברגעי המשבר הגדולים ביותר על הסטאר־טרק, היתה מוצדקת? האמת היא שאילו התפתח המין האנושי כבני הכוכב וולקן היו חיינו קשים שבעתיים וסביר להניח שלא היינו שורדים כלל. רובנו נוטים לחשוב על קבלת החלטות כתהליך שנאבקים בו שני

מנגנונים נפרדים ומנוגדים: המנגנון הרגשי, האימפולסיבי, המסיט אותנו מבחירה בדבר "הנכון", והמנגנון השכלתני, הרציונלי, הפועל באטיות אפרורית אך מבטיח החלטה נכונה. תיאור זה, שהיה גם נחלתם של מדענים רבים עד לפני כמה עשורים, הוא פשטני ואפילו שגוי.

המנגנון הרגשי והשכלי עובדים יחד ומזינים זה את זה. לפעמים אין הם ניתנים כלל להפרדה. במקרים רבים החלטה המונחית על פי הרגש או האינטואיציה יעילה בהרבה מזו הנעשית לאחר ניתוח מעמיק ומדוקדק של כל תוצאותיה והשלכותיה. במחקר שנעשה לאחרונה באוניברסיטת קליפורניה בסנטה ברברה נמצא, למשל, שדווקא כשאנחנו כועסים במקצת מתחדדת יכולתנו להבחין בין טיעונים איכותיים לטיעונים לא רלוונטיים בנושאים שעליהם מתנהל הוויכוח. מחקר אחר שערכתי מגלה שהנטייה שלנו לכעוס גוברת מאלה במצבים שבהם נוכל להפיק תועלת מהכעס. במילים אחרות, יש היגיון ברגש ולעתים קרובות יש גם רגש בהיגיון.

כיצד משפיעים הרגשות על קבלת ההחלטות שלנו? האם הם פוגעים בנו או מסייעים לנו? מה תפקידם בסיטואציות חברתיות? כיצד נוצרים רגשות קולקטיביים? מהם המנגנונים האבולוציוניים שיצרו אותנו לא רק כאדם החושב אלא גם כאדם המתרגש? ספר זה ינסה לענות על השאלות הללו בעזרת התובנות העולות מהמחקרים החדשים ביותר, שפרמו בשנים האחרונות את קו התפר שבין רגשות לרציונליות.

התובנות החדשות לגבי תפקיד הרגשות הן תוצאה של מהפך שקט שהתחולל בשני העשורים האחרונים בשלושה תחומי מחקר חשובים: חקר המוח, הכלכלה ההתנהגותית ותורת המשחקים. שלושת התחומים הללו יחד הרחיבו בשנים האחרונות את הבנתנו בכל הקשור להתנהגות האנושית. אם בעבר נחקר נושא הרגשות בעיקר בפסיכולוגיה, סוציולוגיה ופילוסופיה, ואילו מושג הרציונליות שלט בגאון בתחומי הכלכלה ותורת המשחקים, הרי שהיום הן

הרציונליות והן חקר הרגשות מעסיקים חוקרים מכל התחומים הללו גם יחד.

תורת המשחקים וכלכלה התנהגותית, תחומי המחקר שבהם אני עוסק, נחשבים בכלכלה לתחומי המחקר המתפתחים בקצב המהיר ביותר. בשני העשורים האחרונים חולקו 12 פרסי נובל בכלכלה לחוקרים בשני התחומים הללו. השפעתם חורגת הרבה מעבר לכותלי האקדמיה. הכלכלן ההתנהגותי קאס סאנסטיין, לדוגמה, משמש היום ראש הרשות להגבלים עסקיים של ממשל אובמה. עמיתו ריצ'רד טיילר, משמש חבר בצוות היועצים הבריטי המכונה "צוות התוכנה ההתנהגותית", היושב במשרד ראש ממשלת בריטניה, דיוויד קאמרון.

אף כי הספר שלפניכם אינו בנוי על אסכולת מחשבה יחידה, יש בו אמירה אישית ועקבית. אמירה זו ניתנת לתמצות בצירוף המילים הפרדוקסלי על פניו, שממנו גם נגזר שם הספר: "רגשות רציונליים". המחקר בכלכלה התנהגותית וכן הספרות הפופולארית שצמחה ממנו, ובכלל זה ספריהם של ידידי דן אריאלי ודניאל כהנמן, נוטים להתמקד בהצבעה על אותן הטיות שמסיטות אותנו מקבלת החלטות רציונליות, ובמקרים מסוימים אף פוגעות בנו. זוהי לטעמי עמדה פסימית מדי. אני לעומת זאת אנסה להצביע דווקא על האופן שבו הרגשות משרתים אותנו ומקדמים את האינטרס שלנו – אפילו את האינטרס החומרי הצר והמיידני.

בלתי אפשרי לנהל את הדיון הזה בלי לעשות שימוש בשני תחומי מחקר חשובים: תורת המשחקים ותורת האבולוציה.

תורת המשחקים, כי האדם הוא יצור חברתי המקיים אינטראקציה עם סביבתו. הגישה של תורת המשחקים, שהיא גם תורת ההחלטות האינטראקטיביות, מאפשרת לנו להבין את מקומם של הרגשות ושל תכונות התנהגותיות אחרות בהקשרם החברתי. בלעדיה אנו נחשפים רק לצדו האחד של המטבע והבנת התנהגותנו תהיה חלקית בלבד. גם הגישה האבולוציונית מועילה מאוד להבנת ההתנהגות

האנושית. טיעון אבולוציוני נועד להסביר כיצד סייעה (או מסייעת) תכונה זו או אחרת של המין האנושי להישרדותו. כמו ההתפתחות הגופנית של האדם או של בעלי חיים אחרים, גם התפתחות ההתנהגות האנושית היא תוצאה של "עסקת חבילה": תכונה או הטיה הנראית כמכשלה בסוג מסוים של החלטות מתגלה במקרים רבים כבעלת יתרון חשוב בסוג אחר של החלטות.

אין בכוונתי לטעון שכל תכונה וכל רגש הקיימים בנו נובעים בהכרח ממקור אבולוציוני ואכן התפתחו באופן המתואר – שכן כמעט בלתי אפשרי יהיה להוכיח טיעון שכזה, מבלי לטרטר את המין האנושי אחורה במכונת הזמן ולשחזר מתי בדיוק הוא למד לכעוס, לקנא או לאהוב ולאיזה צורך הישרדותי. אבל האזמל האבולוציוני, גם כשאינו מדויק במאת האחוזים, יכול לשמש כלי יעיל ביותר לבחינת יתרונותיה של תכונה מסוימת, ובמקרה שלנו – היתרונות הטמונים בסוגים שונים של רגשות. טיעונים אלו עושים לא פעם שימוש בחשיבה "מותנית". לדוגמה: מה היה קורה אילו תכונה או נטייה רגשית מסוימת לא היתה קיימת בקרב המין האנושי?

אף על פי שבאופן טבעי מושם הדגש בספר זה על מחקרי שלי ושל שותפי אני סוקר גם מפרי עטם של עמיתי ותלמידי במרכז לחקר הרציונליות באוניברסיטה העברית שכראשו עמדתי בשנים האחרונות, וכן מפרי עטם של חוקרים מובילים אחרים מכל קצות תבל. מחקרים אלה מבוססים הן על תוכנות תיאורטיות והן על ניסויי מעבדה – שבעשורים האחרונים הולכים ותופסים את מקומם של הסקרים והשאלונים ככלי המחקר העיקרי של מדעי החברה.

התייחסותי למושג "רגשות" רחבה מהמקובל. כך, לדוגמה, בנוסף למושגים כגון כעס ודאגה, שנתפסים כרגשות מובהקים, גם מושגים מתחום המוסר והנורמות החברתיות – כגון הוגנות, רצון לשוויון ורצון לנתינה – נכללים כאן כתופעות רגשיות. החשיבות אינה בהגדרת מושג הרגש (דבר שאני במתכוון אמנע מלעשות) אלא בהבנת מגוון רחב של תופעות. את התוכנות שנפתח ניקח הרחק אל

מחוץ לתחום הכלכלה, לסוגיות הקשורות, פוליטיקה, דת, משפחה, מיניות, ואמנות.

רגשות רציונליים נועד לאפשר גם לאלו שאינם מצויים כמדעי החברה להשתתף בדיון המרתק על הקשר בין רגשות להתנהגות רציונלית. בניגוד למסמך מדעי רשמי, שבו כל טענה חייבת להיות מגובה בנתונים אמפיריים או בהוכחה מתמטית, נטלתי לעצמי הפעם את החירות לגמישות גדולה יותר. חלק מההסברים שאציע נשענים על דוגמאות היפותטיות, על סיפורים אמיתיים שחוויתי בעצמי או כאלה ששמעתי ממכרי. במקרים מסוימים שיניתי את שמות גיבורי הסיפור כדי לשמור על פרטיותם. ברצוני להודות לשחר אלתרמן על עבודתו הכישרונית בעריכת הספר וכן לחנה משלר על סיועה בייעוץ לשוני. תודה מיוחדת אני חב לשותפי למחקר, למורי, לעמיתי ולתלמידי במרכז לחקר הרציונליות באוניברסיטה העברית, שהאינטראקציה האינטלקטואלית איתם היא חומר הגלם לספר זה, כמו גם לעבודתי המחקרית. אינטראקציה זו, למרות היותה אינטלקטואלית ושכלתנית, היא לעולם גם רגשית.